

В. В. Камінська,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
освітніх інновацій та координації діяльності РМК (ММК) ВІППО

Музейна педагогіка як елемент інноваційного освітнього середовища навчального закладу

Розкрито роль музеїв при загальноосвітніх навчальних закладах у навчально-виховному процесі, важливість застосування елементів музейної педагогіки у формуванні інноваційного освітнього середовища; запропоновано бачення педагогів області щодо застосування форм, методів навчально-виховної діяльності з використанням фондів, експозицій музеїв.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, експозиція, музейно-педагогічна діяльність.

Kaminska V. V. Museum Pedagogics as an Element of the Innovative Educational Environment of an Educational Institution.

The role of the museums of educational institutions in the educational process and the importance of elements of museum pedagogics in formation of the innovative educational environment are shown. Vision of teachers of the region on application of forms and educational methods with use of funds and expositions of the museums is offered.

Key words: museum, museum pedagogics, exposition, museum and pedagogical activity.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення в різноманітних сферах суспільства зумовили певні зміни організації, підходів до навчально-виховного процесу, до змісту праці вчителя, що актуалізувало проблему оновлення діяльності закладів освіти. Важливе місце у реалізації гуманістичного підходу в освіті відіграє музейна педагогіка.

Музей у сучасному світі є не лише місцем збереження, обліку та вивчення пам'яток культури. Насамперед – це своєрідний центр акумуляції культурних надбань людства, який здатний ефективно розв'язувати різні завдання на ниві навчання та виховання підростаючого покоління. Це скарбниця моральних і духовних здобутків народу, невмируючих традицій предків, що має унікальні можливості впливу на особистість та формування її національного світогляду, духовності, розвитку творчих задатків та забезпечення її самореалізації. Зокрема, у Положенні про музей при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, зазначається, що «музей є важливим засобом навчально-виховної роботи, формування всебічно освіченої особистості, виховання патріота українського народу» [1].

Аналіз досліджень. Значний внесок у розвиток музейної педагогіки внесли зарубіжні науковці. Термін «музейна педагогіка» ввів у науковий обіг 1934 р. К. Фрізен (Німеччина). Формування її основоположних ідей пов'язано з музеєзнавцями: А. Ліхтварком, А. Рейхеном, Г. Фройденталем. Англійська школа, знана іменами Ч. Гіббса-Сміта, А. Вітліна, Г. Осборна, продукує ідею естетичного виховання дітей у музеях. Американська асоціація музеїв розвиває думку американських музеологів про комунікативну модель музею [8].

Теоретичному обґрунтуванню основних зasad музейної педагогіки, удосконаленню дидактичних форм роботи зі школярами, розробці ефективних

методів і прийомів навчання у музеї значну увагу приділяли науковці та музеєзнавці: М. Бондар, Л. Федорова, В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська, М. Юхневич, В. Якубовський, Ю. Омельченко, Н. Ганнусенко, О. Грекулов, М. Кашин, З. Огризко, В. Обозний, Т. Белофастова, Л. Гайда, О. Караманов [2–4; 8].

Розробкою методики організації та проведення краєзнавчих експедицій з учнями займались М. Костриця, О. Корнєєв, Г. Матюшин, А. Остапець, І. Прус, М. Струнка, Я. Треф'як [5; 7]. Питання авторських проектів і програм у площині взаємодії музею з академічною і неформальною освітою були предметом наукових пошуків А. Бойка, А. Василенка, Л. Лучко, Л. Шляхтіної та ін. [3].

Метою статті є висвітлення ролі музейної педагогіки у створенні інноваційного освітнього середовища навчального закладу та практичного досвіду педагогів щодо проблеми.

Виклад основного матеріалу. Музейна педагогіка – це наукова дисципліна на перетині педагогіки, психології, музеєзнавства, мистецтва і краєзнавства, що розглядає музей як освітню систему. При цьому мається на увазі співпраця музею та навчального закладу на рівних умовах.

Музейна педагогіка відіграє роль посередника між музеєм і навчальним закладом, сприяє створенню ефективного навчального середовища, формуванню в учнів емоційно-ціннісного ставлення до знань, подоланню міжкультурних стереотипів.

Предметом музейної педагогіки є питання, пов'язані зі змістом, методами і формами педагогічного впливу музею, з особливостями цього впливу на учнівську молодь та громаду. Об'єктом є культурно-освітні аспекти музейної комунікації.

Сучасна музейна педагогіка пропагує ідеї:

– розвиток діяльності музею в рамках теорії комунікації з урахуванням національних особливостей;

- аксіологічний (ціннісний) підхід, який передбачає вплив на учня таким чином, щоб його моральні цінності відповідали загальнолюдським;
- диференційований підхід до різних категорій відвідувачів;
- діяльнісний підхід, адже в діяльності учену розвивається як індивід, особистість;
- комплексний підхід передбачає вплив одночасно на кілька сфер особистості: світогляд (знання, погляди, переконання); емоційно-вольову (почуття, бажання, емоції); дієво-практичну (вміння, навички, звички);
- системний підхід до планування музейної роботи, який дозволяє зробити процес музейно-педагогічної діяльності цілісною системою, а не окремими розрізняними «виховними заходами»;
- створення концепції активної, особистісно зорієнтованої вітчизняної музейної педагогіки в її зв’язку з системою загальної освіти, яка передбачає: ціннісно-смислову спрямованість предметної діяльності особистості, акцентування уваги на особистісному сенсі діяння, розуміння учнями значення діяльності у музеї для власного розвитку і становлення; культтивування в учнів значущості та цінності іншої людини шляхом ознайомлення з її діяльністю, показуючи внесок окремих особистостей у розвиток суспільства; утвердження педагогом позитивної особистісної сутності вихованців, характеризуючи їх участь у створенні музею.

Аналіз діяльності музеїв при навчальних закладах області, обмін практичним досвідом педагогів щодо проблеми під час круглого столу «Музейно-педагогічна діяльність: сучасні ідеї ефективного навчання і комунікації» (23 жовтня 2014 р., ВІППО) дозволяє стверджувати, що навчальні заклади Волинської області накопичили позитивний педагогічний досвід роботи музеїв різних профілів, який може стати основою для нового змісту діяльності музеїв, підвищення їхньої ролі у навчально-виховному процесі, створенні інноваційного освітнього середовища навчального закладу.

У практиці роботи навчальних закладів педагогами використовуються науково обґрунтовані форми, методи навчально-виховної діяльності з використанням фондів шкільних музеїв: навчальні екскурсії; уроки-експкурсії; організація самостійної роботи учнів у музеї для підготовки повідомлень, доповідей, написання рефератів, наукових робіт; проведення конференцій, круглих столів, семінарів, усних журналів, вечорів пам’яті, зустрічей з видатними людьми краю, майстер-класів; організація родинних свят з представленням родоводів, проектної, волонтерської діяльності, роботи різноманітних студій тощо. Актуальним на сьогодні є: використання музейних експонатів на уроках із застосуванням новітніх інформаційних технологій, віртуального музейного простору, що дозволяє забезпечити значне підвищення рівня використання наочності на уроці; детальне пояснення матеріалу або розгляд лише базових питань теми залежно від підготовленості учнів; коригування темпу й обсягу навчального матеріалу; зростання продуктивності уроку; встановлення міжпредметних зв’язків.

Музейні експонати мають функцію історичної пам’яті, є речовими носіями соціальної та естетико-наукової інформації, автентичними джерелами знань та емоцій. Тижні народознавства в навчальних закладах пожвавлюють пошуково-дослідницьку роботу, яка дозволяє поповнювати музейні колекції. Таким чином створюються нові експозиції, які активно використовуються у навчально-виховному процесі. Так, до 200-ї річниці від дня народження Т. Г. Шевченка зусиллями учнів та вчителів музеї історії та культури рідного краю при ЗОШ I–III ст. смт Торчин оновився експозицією «Шевченко і Волинь», яка містить такі розділи: «Життєвий і творчий шлях Т. Г. Шевченка», «Волинськими шляхами поета», «Волиняни – лауреати Шевченківської премії», «Його іменем названо...», «Пам’ятники Шевченку на Волині». До річниці голodomору «Куточок хліба» поповнився рецептами випічки, фотографіями, учнівськими рефератами, свідченнями очевидців. Учителі-словесники проводять на базі музею уроки літератури рідного краю, біля експозиції «Видатні діячі Торчина і Волині» разом з учнями читають вірші волинських письменників: В. Слапчука, В. Гея, Л. Мілевич, Т. Ков’юк, М. Панаюка, презентують власні поезії. Музейний простір активно використовують і вчителі історії під час уроків: «Галицько-Волинське князівство», «Битва під Берестечком», «Волинь у вірі Визвольної війни», «Ніхто не забутий, ніщо не забуте», «Прости нас, пам’яте», «Торчин звитяжний», «Г. О. Гуртовий – визначний торчинець» [6, 108].

Учителі початкових класів ЗОШ I–III ст. с. Уховецьк Ковельського району звертаються до експозицій зразкового історичного музею на уроках літературного читання, вивчаючи казки «Лисичка і Журавель», «Півник і двоє мишенят», «Кривенька качечка», «Легкий хліб», як наочність демонструючи дітям предмети: глечик, ціп, піч, веретено, знаряддя обробітку ґрунту. «Кімната етнографії» використовується учнями та педагогами під час вивчення колискових пісень, проведення родинних свят. Матеріали експозиції «Традиційне хліборобство» використовують учителі української мови та літератури з учнями 6 класу під час опрацювання тем: «Календарно-обрядові пісні літнього циклу (обжинкові, русальні й купальські)», «Література рідного краю. Легенди про рідний край» у 8 та 10 класах, вивчаючи «Кайдашеву сім’ю» І. Нечуя-Левицького. До експозиції «Первісне суспільство» учні та вчителі звертаються на уроках історії в 6 класі, біології – в 9, 11 класах [6, 81].

Волинським краєзнавчим музеєм на допомогу вчителям та учням навчальних закладів області згідно з навчальними програмами з історії, літератури, природничих дисциплін розроблено комплексну програму «Музей – школі». Аналогічну програму розробив і впроваджує в практику Торчинський народний музей імені Г. Гуртого.

Створення та апробація нових методик і програм для різних категорій відвідувачів – один з важливих напрямів дослідження музейної педагогіки, який має найбільше практичне значення. Розробляючи музейні програми, учителі враховують найважливіші принципи музейної педагогіки: поєднання теорії з практикою, систематичність, доступність, наочність та науковість. Наприклад, програми «Музей і діти», «Музей чотирьох храмів» (автор Н. О. Титаренко), які реалізуються

Наукові публікації

у зразковому музеї історії села при ЗОШ I–III ст. с. Прилісне Маневицького району, є системою інтегрованих занять та інших форм роботи з аудиторією, які забезпечують поетапний і послідовний розвиток особистості в умовах співпраці музею та загальноосвітнього навчального закладу.

Завдяки співробітництву музею «Світлиця» при Луцькій загальноосвітній школі I–III ст. № 17 із позашкільними установами м. Луцька створено Центр розвитку дитини школи I ступеня. Він об'єднав учнів початкових класів у різноманітні гуртки: декоративно-ужиткового мистецтва «Умілі ручки»; технічного моделювання «Юний конструктор»; екологічний гурток «Екоколобок»; загін «Добрік»; танцювальний колектив «Натхнення»; вокальний гурт «Дзвіночок», що сприяють гармонійному розвитку особистості.

Розвиток творчих здібностей школярів забезпечують і різноманітні студії, які працюють на базі музеїв при навчальних закладах. Наприклад, потенціал музею солом'яного мистецтва «Солом'яне диво» при ЗОШ I–III ст. с. Купичів Турійського району активно використовують у своїй роботі студії «Житечко», яка займається відтворенням та збереженням давнього ремесла – плетіння із житньої соломки, «Жива етнографія» (автор Л. М. Коснюк), де учні мають змогу працювати за ткацькими верстатами і створювати різноманітні вироби: рушники, килимки тощо. Програми музейних студій дозволяють подолати «офіційність» музейних колекцій, допомагають відчути унікальність і неповторність української культури, зацікавлюють батьківську громаду у витворах дітей, спонукають до творчої співпраці. Результати роботи презентують тематичні виставки новорічно-різдвяної атрибутики, виробів декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Дієвими для реалізації освітньо-виховного напряму музею є проектна діяльність, організація різноманітних акцій. Наприклад, рада музею бойової слави при комунальному закладі «ЛНВК ЗОШ I–III ст. № 22 – ліцей Луцької міської ради» залучає шкільну дитячу організацію «Барвінкова країна» та учнівське співуправління для організації і проведення акції «Хто з нами?», у ході якої поповнюється волонтерський загін. Його учасники беруть участь у наступних акціях («Тобі, ветеране», «Грані добра», операції «Турбота»), надаючи посильну допомогу ветеранам Другої світової війни, які проживають у мікрорайоні школи та Луцькому геріатричному пансіонаті.

Результативно є проектна діяльність К. К. Лесіцької, вчителя історії НВК «ЗОШ I–III ст. – дитячий садок» с. Броди Ратнівського району, яка разом зі своїми учнями через проекти «Топоніміка села Броди та його околиць», «Сталінські репресії в долі Бродів», «Зниклі хутори», «Орденоносці нашого села – наша гордість і слава» дослідила історію села від заснування і до початку ХХІ ст. На цій основі педагог видала історико-публіцистичний нарис «Історія села Броди» та історико-краєзнавчий нарис «Поклик рідної землі» [6, 62].

Отже, використовуються різні форми, методи, технології музейно-педагогічної діяльності, що забезпечують реалізацію освітніх та виховних завдань, які ставить перед собою навчальний заклад.

Висновки. Все це дозволяє стверджувати, що музейно-педагогічна діяльність – це дієвий засіб створення такого інноваційного освітнього середовища, яке суттєво оптимізуватиме навчально-виховний процес, сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, набуттю учнями нових знань, умінь, навичок, необхідного досвіду культурного діалогу з минулим, вихованню музейної й комунікативної культури, здійсненню морально-естетичного, історико-патріотичного, екологічного виховання школярів, забезпеченю змістового дозвілля, задоволенню історико-культурних інтересів місцевих громад.

Розвиток та впровадження елементів музейної педагогіки у роботу загальноосвітніх навчальних закладів можливі, якщо є фахівці, які володіють методами, прийомами, формами, технологіями музейно-педагогічної діяльності.

Таким чином, підвищення фахового рівня педагогів щодо проблеми, нові підходи до використання музейної педагогіки у навчальних закладах є підґрунттям для актуалізації цього питання в нашому інституті, а саме:

- забезпечення науково-методичного супроводу музейно-педагогічного процесу;
- вивчення й узагальнення досвіду роботи музеїв при ЗНЗ, які мають статус «зразкових»;
- запровадження елементів музейної педагогіки у діяльності експериментальних навчальних закладів регіонального рівня, створення на їх базі «віртуальних музеїв»;
- організація науково-методичних заходів щодо проблеми;
- проведення соціологічних досліджень;
- висвітлення музейно-педагогічної діяльності у фахових виданнях.

Література

1. Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, від 22 жовтня 2014 року № 1195 // Офіц. вісн. України : зб. нормативно-правових актів. – 2014 (9 груд.). – № 96. – С. 130–136.
2. Бабаричка В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посібн. / В. Бабаричка, А. Короткова, О. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
3. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі / Л. А. Гайда. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с. – (Б-ка «Шкільного світу»).
4. Караманов О. Музей – школа – університет: особливості педагогічної взаємодії в сучасному «суспільстві знань» / О. В. Караманов // Освіта та пед. наука. – 2013. – № 4. – С. 44.
5. Костриця М. Шкільна краєзнавчо-туристська робота / М. Костриця, В. Обозний. – К. : Вища шк., 1995. – 228 с.
6. Музейно-педагогічна діяльність: сучасні ідеї ефективного навчання і комунікації : матеріали круглого столу 23 жовт. 2014 р. / уклад. В. Камінська. – Луцьк : АБВК, 2014. – 144 с.
7. Треф'як Я. Методика краєзнавчої роботи в національній школі / Я. Треф'як. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2002. – 106 с.
8. Якубовський В. Музеезнавство : навч. посібн. – практикум / В. Якубовський. – Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2006. – 272 с.